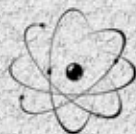

МОВНІ СТРАТЕГІЇ В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЗАХОДУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Наука -
школі

УДК 130.2+81 246
37.013.43-048.78

У статті розглядаються мовні питання освіти в Україні, надається порівняльний аналіз розвитку мультлінгвальної політики в країнах Заходу, вибудовуються актуалізація стандартів мовного навчання, синхронізація мовного навчання й диверсифікованості методик викладання, використання багатомовних методів навчання.

Ключові слова: ідентичність, мультлінгвальна освіта, етномовність, етнокультурність, етносоціальність, міжкультурний діалог.

Постановка проблеми. Сьогодення характеризується зростанням інтересів суспільства до мовних проблем. Конфлікти навколо мовних законів і реформ, сфер використання різних мов, політичні баталії, громадські дискусії перебувають у центрі загальних інтересів. Причиною такої зацікавленості у мовному питанні є той факт, що мова концентрує в собі ідентичність, право на власне бачення світу, свої пріоритети, цінності, власну інтерпретацію явищ навколишнього світу.

Мовне питання відображає як взаємодію, так і суперництво етномовних, етнокультурних, етносоціальних груп. Мовні стратегії мають потужне політичне, економічне і соціокультурне значення, стаючи засобом єднання народів, а, за певних обставин, можуть бути

і фактором їх протистояння. Тому мовна політика кожної держави пов'язана із боротьбою політичних груп за сфери впливу у межах власної держави і на міжнародному рівні.

Окрім того в мові виявляються особливості традицій, звичаїв, моралі, норм. Однак найяскравіше в мові виявляються особливості національної культури. Існує певний зв'язок між мовою та культурою. Мова, як соціальне за своєю природою явище, є компонентом духовної культури суспільства; як продукт со-

Валерія АСАЄВА

Доцент кафедри гуманітарної освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат філософських наук

ціального розвитку відкриває доступ до культурних досягнень.

Стан дослідження проблеми. Все частіше вчені розглядають проблеми мовної культури, спілкування, діалогу та співпраці. Так, філософські питання формування міжкультурного діалогу у європейському просторі, розвиток мовних стратегій, мовні комунікації досліджувала Т.Скубашевська [10, 11, 12]. Мовні тенденції Ради Європи в контексті глобалізації розглядав О.Токменко [13]. Програму модернізації системи іншомовної освіти в Україні пропонував О.Коваленко [8].

Найбільша увага сьогодні прикута до мовного і культурного розмаїття. Варто зауважити, що порівняно з США та Австралією, Європа є більш багатомовною. Значна кількість громадян Євросоюзу використовує від 3 до 5 мов. Лінгвістична ситуація в Євросоюзі певною мірою відображена у сучасній мовній ситуації «об'єднаної» Європи та демонструє найпоширенішою мовою у Євросоюзі англійську, якою розмовляє близько 31 % підданих Євросоюзу, 16 % європейців вважають її рідною. Вивчення англійської як іноземної мови в Європі вважається найдоцільнішим. Також популярними для вивчення є французька та німецька мови. Враховуючи подібні тенденції, можливо припустити, що через кілька років чверть світового населення розмовлятиме англійською. Для більшості з них це буде друга або третя мова.

Вклад основного матеріалу. Якісна мультилінгвальна освіта є показником розвитку суспільства. Вона не може бути об'єктом змагань між державами. У сучасній Європі її сприймають як спосіб досягнення єднання різних національних систем освіти. Також в угоді ЄС зазначається, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти шляхом заохочення до співпраці між країнами-членами ЄС, підтримки і доповнення

їх дій, поважаючи відповідальність країн за зміст навчання і організацію освітніх систем, їхню культурну та мовну різноманітність. Враховуючи цей факт, важливим напрямом освітньої політики багатьох сучасних країн є розвиток мовних стратегій [3].

У зв'язку з цим у проекті концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. сказано: «ключовою ознакою постіндустріальної доби постає нове розуміння культури як феномену». Головними завданнями у цій сфері, поряд з іншими, є «формування цілісного національного мовно-культурного простору, що має ґрунтуватися на утвердженні української мови у всіх сферах суспільного життя, на забезпеченні присутності національного культурного продукту в культурному споживанні наших громадян» [9, С. 9].

Як у Європейській спільноті, так і в Україні, мовні стратегії постають засобом розуміння економічних і політичних відносин. Адже мова не лише дозволяє досягти порозуміння між людьми, забезпечити спілкування, але й сприяє взаєморозумінню і налагодженню міжнародних контактів. Спонтанна і безсистемна реалізація мовних стратегій в Україні в останнє десятиліття пояснюється обмеженням мовного знання, яке проявлялося в обмеженні вивчення іноземних мов. Актуальність мультилінгвальної освіти обумовлена подоланням означеного стану й установкою на інтенсивне впровадження мовних стратегій.

Сучасність позначена тим, що люди з різною культурною спадщиною живуть у загальному соціальному просторі. Ми вчимося усвідомлювати це, цінувати й розвиватися в рамках європейського і світового простору. Головною метою полікультурної освіти в Україні є підвищення якості навчання державної мови, збереження національної і культурної

самобутності національних меншин, виховання толерантності, просування загальноєвропейських цінностей через адаптацію передових технологій багатомовної і мультикультурної освіти.

Мовна ситуація в Україні визначається дослідниками як загальний білінгвізм, тобто повселюдне володіння українською і російською мовами та переважне вживання цих мов приблизно однаковою кількістю громадян. Насправді, українське суспільство складається з монолінгвів, серед яких представлені як русофони, що мають російську мову в якості рідної або розмовляють нею за своїм власним бажанням, але при цьому не обов'язково приналежні до російського етносу, або російської культури, та українофони, білінгви та носії суржика (мовне утворення, що включає елементи української мови в поєднанні з російською) [6]. За В. Городяненко, виділяються два переважно україномовних регіони: захід і центр країни та два переважно російськомовних регіони – південь і схід [4].

В і д п о в і д н о до Конституції України, державною мовою нашої держави є українська. Мовами меншин офіційно визнані білоруська, болгарська, угорська, гагаузька, грецька, іврит, кримськотатарська, молдовська, німецька, польська, російська, румунська та словацька [14]. Враховуючи те, що Україна є багатоетнічною та ба-

гатокультурною державою, одна з реалій освіти пов'язана з присутністю національних меншин, з необхідністю обов'язкового вивчення чотирьох мов: рідної, державної, російської й однієї іноземної. Все це вимагає серйозного наукового, методологічного підходу, а саме – актуалізації стандартів мовного навчання, синхронізації мовного навчання й диверсифікованості методик викладання, використання багатомовних методів навчання в школах національних меншин.

У зв'язку з таким становищем, вивчення предметів естетичного циклу припускає використання креативного освоєння дійсності, становлення особистісного, упередженого, автономного ставлення до культурних реалій, створення індивідуальних мовних концептів [2]. У процесі вивчення суспільних наук засвоєння історичних фактів і подій минулого здійснюється за допомогою інтерпретації численних історико-культурних реалій з виходом на їхнє осмислення в контексті мови, історичної пам'яті, подій сьогодення і майбутнього. У методиці викладання природничих та математичних наук завжди було присутнє розуміння необхідності використання різних мов, а, особливо, мов понять, символів, графічної мови, мов статистичної обробки матеріалів, мов експерименту як засобів освоєння предметного змісту цієї освітньої галузі. Включення цих штучних, символічних мов у тезаурус

учня, безсумнівно, розширює мультимовний Я-простір. Принцип полікультурності також враховується у викладанні географії, музики, образотворчого мистецтва, духовно-морального виховання та інших навчальних дисциплін. Необхідно цілеспрямовано, всебічно й ґрунтовно просувати міжкультурний діалог, формувати **громадянську ідентичність**, зберігаючи поліетнічну палітру, що завжди була й залишається основою виживання і процвітання.

На заняттях з вивчення мови, культура повинна стати предметом вивчення, що включає в себе знання про різні сфери життя носіїв мови, системи властивих їм цінностей, способи поведінки. Здобуваючи культурну поінформованість, виходячи на певний рівень соціокультурної компетенції, учасник комунікації формує в собі такі якості, як толерантність, емпатію, терпимість до представників інших культур.

Інтерес до іноземних мов призводить до того, що їх вивчення починається вже у старших групах дошкільних закладів. Тому реформа мовної освіти допоможе у вирішенні завдань першорядної важливості, а саме:

- збереження і розвитку мовного й культурного різноманіття;
- підготовки молоді до соціальної адаптації і самореалізації в рамках мовного простору.

Таким чином здійснюється мультілінгвальна освіта, яка визнає мультілінгвізм як цінний ресурс, обумовлений загальногуманістичною потребою збагачення та розвитку духовного світу особистості, що здійснюється через фундаментальне розуміння ментальної культури інших народів засобами мультілінгвізму. Характерною рисою такої освіти є те, що цільові мови виходять за рамки навчального предмета і стають засобом одержання інформації, засобом комунікації у процесі навчання.

Окремо слід зазначити, що мова відображає єдність комунікативних, культурних, психологічних і функціональних чинників взаємодії певної групи комунікантів. Однак, потрібно враховувати, що лінгвістична спільність не тотожна національній, оскільки мова не успадковується біологічно, а оволодіння мовою відбувається у процесі навчання й соціалізації, і в дорослому віці мова може бути обрана свідомо. При мовній, відповідно, культурній розмаїтості кожний учасник комунікації (соціальної, професійної, міжособистісної) прагне бути зрозумілим і розуміти інших. Одна з умов успішної комунікації – взаємна культурна поінформованість учасників спілкування, міжкультурна сприйнятливість, знання мови й культурних особливостей співрозмовника [1].

Важливо зазначити, що мультилінгвістичні тенденції в Європі характеризуються підтримкою національних мов як засобу інтеграції різних культур, мов, країн і націй для формування єдиного європейського суспільства. Саме тому основні принципи Ради Європи стосовно мовної політики полягають у таких положеннях:

- збереженні і захисті європейського лінгвістичного розмаїття;
- мультілінгвізації засобів телекомунікації, торгівлі, туризму;
- викладанні розмаїтих мов у країнах-членах ЄС.
- Для впровадження мультілінгвізму Радою Європи рекомендується:
- створити регіональні мовні плани спільно з регіональними представниками і місцевою владою;
- розвивати мовну кооперацію у прикордонних регіонах;
- зробити європейські мови доступними для всіх, розвиваючи дистанційне навчання;
- забезпечити навчання різних мов, у тому числі – мов меншин;

- підтримувати розвиток двомовної освіти;
- впроваджувати методи викладання іноземних мов на основі усного мовлення, аудіо - та відеоматеріалів, демонстрації фільмів мовою оригіналу на телебаченні;
- сприяти виходу друкованої продукції іноземними мовами;
- приділяти більше уваги культурі країн, мова яких вивчається [13].

У провідних документах Ради Європи, Європейської асоціації педагогічної освіти, Ради культурної співпраці зазначено, що цілеспрямоване вивчення іноземної мови, а то й кількох мов, має стати пріоритетом розвитку як шкільної, так і педагогічної освіти. Проект Ради Європи «Сучасні мови» має на меті сприяти «підвищенню ефективності вивчення іноземної мови за рахунок збільшення часу на оволодіння нею завдяки запровадженню вивчення іноземної мови у початковій школі» [8, С. 14].

Вже доведено практикою, що знання іноземних мов дає доступ у великий світ. Це стосується як мешканців країн, мова яких належить до так званих головних, так і мешканців країн, де національною мовою не розмовляють за межами країни. Адже для більш продуктивного існування у сучасному світі, окрім володіння найпоширенішою мовою, слід володіти й іншими іноземними мовами.

Особливо цінується вивчення іноземних мов,

якщо країна внутрішньо багатомовна, не ізольована територіально чи політично, межує з іншомовними країнами, її державна мова не є поширеною за її межами, країна активно займається експортно-імпортною торгівлею, має розвинений туристичний бізнес [7]. Цінується володіння іноземною мовою, яка є засобом міжнародного спілкування, мовою країн, з якими встановлено активні індустріальні, комерційні, туристичні відносини. Це асоціюється із соціально-культурними цінностями, з таким стилем життя, який хотілося б наслідувати [7]. Ці пріоритети мають пояснення, тому що у сучасному глобалізованому світі лише консolidовані і політично зрілі нації спроможні забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, зберігати і розвивати свою соціокультурну ідентичність та самобутність, забезпечувати свій розвиток незалежно від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Сучасна Європа являє собою досить складне культурне утворення, в якому відбувається нашарування культурної, економічної, політичної ідентичності, а також ідентичності на рівні духовної культури. На початку ХХІ століття перед людством виникає практичне питання про «комунікативне» співіснування носіїв різних мов та представників різних культур, які перед лицем глобальних загроз просто зобов'язані

навчитися слухати й глибоко розуміти ідеї і позиції один одного.

Сприяння вивченню іноземних мов вже давно стало окремим напрямком діяльності Єврокомісії, що називається *Language Learning Policies*, тобто «політика в сфері навчання іноземних мов». За даними Євробарометру, 84 % європейців вважають, що кожний громадянин ЄС повинен володіти як мінімум однією мовою, крім своєї рідної.

У США й Канаді за допомогою білінгвального навчання вирішуються завдання полікультурного виховання, що допомагає дітям усвідомити культурну й етнічну ідентичність. Поширення білінгвального навчання в Північній Америці є наслідком низки соціальних факторів: потреби міжкультурного спілкування, викладання національних мов, необхідність збереження місцевих мов, нарощення багатокультурності в умовах урбаністичної цивілізації, росту «мовного націоналізму», тобто прагнень за допомогою мови втримати культурно-етнічну ідентичність.

У білінгвальних навчальних закладах США багато школярів, що не говорять офіційною мовою, одержують уроки англійської. У приватних навчальних закладах навчання також організують англійською й мовою етнічних меншин. При цьому створюються класи з викладанням рідною мовою та «примітивною» англійською, а також змішані класи, де учні не мають труднощів з англійською мовою. Класи діляться на різні рівні залежно від глибини й обсягу досліджуваного матеріалу.

У Канаді білінгвізм, тобто навчання двома офіційними мовами – англійською та французькою гарантовано Конституцією. Не зайвим має бути висновок А.Джуринського про те, що американський досвід в галузі полікультурної освіти заслуговує уважного розгляду й ретельного аналізу, тому що наша країна також є багатоетнічною й полікультурною державою, для якої актуальні пошуки

шляхів мирної взаємодії між різними етнічними і культурними групами з метою створення в суспільстві атмосфери згоди, рівності й справедливості [5]. Мультилінгвальні підходи покликані забезпечити рівність шансів для самореалізації, безболісної інтеграції особистості в суспільство, збільшити її конкурентоспроможність на зовнішньому і внутрішньому ринку праці [12].

Побудова стратегії мовної політики нашої держави відбувається з урахуванням європейських інтеграційних процесів, а саме відкритого доступу до документально-джерельної бази ЄС та реалізації ідентичної європейської політики навчання іноземних мов. Такі кроки сприятимуть упровадженню мовної політики ЄС на шляху інтеграції України в Європу та європейський освітній простір.

Позитивним фактом є те, що поглиблене вивчення європейських мов стає принципом сучасної освітньої політики України. Інтеграція в європейський та світовий культурний простір може бути здійснена за умови освоєння декількох іноземних мов, вільного володіння ними. Нові підходи до відбору і організації навчального матеріалу дозволяють засвоювати іноземну мову в тісному зв'язку з історією і культурою країни досліджуваної мови, закласти міцні основи, необхідні учню для участі у безпосередньому та опосередкованому діалозі культур. При цьому викладати іноземну мову можна і потрібно не лише як новий спосіб вираження думок, але і як джерело знань про національну культуру народу-носія мови, що вивчається.

Висновки. Упровадження нових проектів підтримки навчання іноземним мовам буде сприяти усвідомленню людьми належності не тільки до своєї країни, але й до усієї культурної спільноти планети. Зважаючи на розвиток засобів масової комунікації саме мова демонструє високий рівень духовної культури суспільства, виконуючи інформативну та комуні-

кативну функції. Встановлення міжнародних і міжкультурних контактів допоможе у вирішенні нагального питання досягнення взаєморозуміння між народами, подолання зіткнень на культурному ґрунті та усунення зумовлених різним історичним, політичним і культурним розвитком конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бергельсон М.Б. Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: лингвистические методы изучения кросс-культурных взаимодействий / М.Б. Бергельсон // Вестник МГУ. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 4. – С. 166–181.
2. Буланкина Н.Е. Нравственные аспекты формирования языкового пространства личности / Н.Е. Буланкина // Проблемы нравственного воспитания учащихся в современной системе образования: материалы областной научно-практической конференции. – 1998. – С. 43–47.
3. Вікторів В.В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В.В. Вікторів // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). – С. 16–24.
4. Городяненко В.Г. Особенности языковой ситуации в Украине / В.Г. Городяненко // Диалог украинской и русской культур в Украине: Материалы IV-й Международной научно-практической конференции. – 2000. – С. 180–184.
5. Джури́нский А.Н. Педагогика межнационального общения: поликультурное воспитание в России и за рубежом / А.Н. Джури́нский. – М. : ТЦ Сфера, 2007. – 224 с.
6. Зако́номі́рності розвитку українського усного літературного мовлення / Редколегія: І.Х. Білодід, І.А. Багмут, В.С. Ващенко, М.А. Жовтобрюх, Г.П. Іжакевич – К. : Наук, думка, 1965. – 456 с.
7. Коваленко О. Європейський форум з питань мовної політики / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 4–6.
8. Коваленко О. Підготувати до життя (Модернізація системи іншомовної освіти в Україні) / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 11–21.

9. Рубан Ю. Концептуальні засади гуманітарного розвитку України: стратегічні пріоритети державної політики / Ю.Рубан / Стратегічні пріоритети. – № 3 (12). – 2009. – С. 5–10.
10. Скубашевська Т.С. Мовні комунікації: суспільна потреба та її реалізація / Т.С. Скубашевська // Нова парадигма. – № 39. – С. 35–39.
11. Скубашевська Т.С. Проблема толерантності у зрізі міжнародного діалогу / Т.С. Скубашевська // Практична філософія. – К., 2004. – № 4. – С. 108–113.
12. Скубашевська Т.С. Роль мовних стратегій у міжкультурній комунікації / Т.С. Скубашевська // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, – 2004. – № 43. – С. 57–64.
13. Токменко О. Мовні тенденції Ради Європи в контексті глобалізації / О.Токменко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 112–115.
14. Listofdeclaration smadewithrespeccottotreaty No. 148 – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=8&DF=23/01/05&CL=ENG&VL=1>

Валерія Асаєва

Языковые стратегии в Украине и в странах Запада: сравнительный анализ

В статье рассмотрены языковые вопросы образования в Украине, предоставлен сравнительный анализ развития мультилингвальной политики в странах Запада, выстраиваются актуализация стандартов языкового обучения, синхронизации языкового обучения и диверсификации методик преподавания, использование многоязычных методов обучения.

Ключевые слова: идентичность, мультилингвальное образование, этноязычие, этнокультурность, этносоциальность, межкультурный диалог.

Valeriia Asaeva

Language strategies in Ukraine and in the western countries: comparative analysis

The article considers the language issues of education in Ukraine. The comparative analysis of multilingual policy development in the Western countries is provided. The author arranges the actualization of standards for language teaching, language learning synchronization, diversification of teaching methods and multilingual teaching methods.

Key words: identity, multilingual education, etnolinguistic, etnokulturalism, intercultural dialogue.